

бізнесменів. – К., 2000; Непийвода Н. Практичний російсько-український словник / Найуживаніші слова і вислови. – К., 2000; Кожуховський Л.М. Шкільний фразеологічний словник. – К., 2001; Головацук С.І. Російсько-український словник сталих словосполучень. – К., 2001. 21. Широков В.А., Манако В.В. Організація ресурсів національної словникової бази // Мовознавство, 2001. – № 5. – С. 3 – 13. 22. Комова М.В. Українська термінологічна лексикографія: 1948 – 2000 // Львів, 2002. – 84 с. 23. Там само, с. 12. 24. Кочан І. Українське термінознавство на сучасному етапі // Український правопис і наукова термінологія: проблеми норми та сучасність. – Львів, 1997. – С. 101 – 107; Наконечна Г. Термінологічне словникарство сьогодні // Там само. – С. 108 – 114. 25. Інтерв'ю з митрополитом УГКЦ кардиналом Любомиром Гузаром // газ. “Поступ” (Львів) 21 – 27.03.2002. – № 40. – С. 9. 26. Войналович О., Моргунок В. Російсько-український словник наукової мови. Термінології процесових понять. – К.: Вирий, 1997.

О.А. Шпак

Львівський національний університет ім. І. Франка

РЕЧЕННЯ З СУМІЩЕННЯМ ПРИСУДКІВ З ТОЧКИ ЗОРУ ЇХ ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНОГО СКЛАДУ

© Шпак О.А., 2002

Внаслідок суміщення лексично ідентичні гетерофункціональні елементи заміщуються нулем у поверхневій структурі речення. Речення з суміщенням присудків належать до самостійних синтаксичних одиниць, структура яких не залежить від ситуації або контексту, а обумовлена лінгвістичними факторами і принципом економії мовлення. Зарахування таких речень до неповних неправомірне, оскільки в них немає порушень первинного зв'язку між мовними ланками, вони “вписалися” у межі існуючих моделей, відрізняючись лише нерозгорнутістю плану форми порівняно з планом змісту. Речення з суміщенням присудків характеризуються значною інформативною ємністю.

The sentences in which two or more heterogeneous predicates are combined are studied from the point of view of their formal grammatical structure. A verbal form common for heterogeneous predicates performs two and more grammatical functions simultaneously. Such bifunctionality is accompanied by zero-substitution of the identical form in the surface structure of the complete two-member sentence. The sentence with combined predicates is an autosemantic syntactic unit characteristic both of colloquial and literary bookish English.

Синтаксичний процес суміщення полягає в одночасному вживанні дієслівної форми у двох позиційно і формально ідентичних структурах. Одночасна реалізація двох гетерогенних граматичних значень в одній одиниці форми супроводжується нульовим вираженням одного з них на рівні поверхневої структури.

Факти значимої відсутності синтаксичних компонентів речення традиційно групуються навколо двох понять: синтаксичний нуль або еліптичне речення [1, 3, 4, 5]. Незважаючи на дискусійність питання і багатоманітність термінології, явищам, які називаються нулем, еліпсом, пропущенням, неповним реченням тощо, властива одна спільна риса: у реченні пропущений (не виражений, виражений нулем) компонент

семантичної або формально-граматичної структури. Обсяг поняття “неповне речення” у його традиційному застосуванні найширший, під цим терміном часто об’єднують різноманітні синтаксичні явища, у яких смислова неповнота відображена у неповноті формально-граматичного складу.

Дослідження неповних речень англійської мови будуються на основі розуміння речення як граматично організованої за законами даної мови цілісної синтаксичної одиниці, – головного способу формування, вираження і повідомлення думки. Як основна одиниця комунікації речення характеризується інтонацією повідомлення і предикативністю, тобто сукупністю граматичних категорій, що співвідносять зміст речення з дійсністю. Єдиним критерієм неповноти речення може служити його граматичний склад, його структура.

Речення, у яких два і більше присудків об’єднані спільним підметом і спільним оператором, спричинять різні і суперечливі тлумачення стосовно визначення їх граматичного статусу. Що ж стосується їх структурної повноти, то питання це майже не ставилося або виникало частково у зв’язку з іншими явищами, на матеріалі інших мов. Не торкаючись питання про граматичний статус речення з суміщенням присудків, розглянемо цей тип речення з погляду повноти структури. На питання повноти/неповноти наштовхує нулювання тотожного дієслівного компонента, яке супроводжує синтаксичний процес суміщення.

Як синтаксична одиниця речення становить собою позиційну структуру – низка ієрархічно впорядкованих позицій, здатних заміщуватися деяким набором словоформ. З огляду на численні і часто суперечливі визначення неповного речення вважаємо за можливе зважати на протилежне – визначення повного речення. Як зразок повного візьмемо речення, у якому виражені всі компоненти синтаксичної моделі.

Як відомо, вираження компонента може бути не тільки вербальним, але й нульовим. Синтаксичний нуль – це значима відсутність того чи іншого компонента речення, необхідність якого зумовлена синтаксичною моделлю. Така відсутність, яка несе цілком однозначну і фіксовану для даної мови інформацію, рівнозначна імпліцитній присутності даного компонента. Звідси можна зробити висновок, що нульові компоненти є такими ж реальними лінгвістичними одиницями, як і ненульові компоненти, тільки на відміну від останніх, не виражені словами. Саме з цієї причини багато лінгвістів вважають, що речення, які містять синтаксичний нуль, не можна зараховувати до неповних.

У реченні з суміщенням один підмет зв’язаний тотожними структурними зв’язками з двома (або більше) присудками, здійснюється цей зв’язок за допомогою однієї дієслівної форми. Ми вважаємо, що реченню з суміщенням предикативних конструкцій можна приписати правильну синтаксичну структуру і розглядаємо такий тип речення як частину широкого класу конструкцій, що містять слова-замішувачі [2]. Виявляючи певну спорідненість з еліптичними реченнями, речення з суміщенням виступають як частина загальної системи заміщення, яка пронизує всю синтаксичну будову сучасної англійської мови і охоплює широке коло структурно і функціонально різноманітних типів висловлювання, зокрема й нульове заміщення. Системний характер заміщення обумовлює стабілізацію конструкцій як при вербальному, так і при нульовому заміщенні. Саме на стабільному характері конструкцій з нульовим замішувачем ґрунтується їх протиставлення еліптичним реченням, у яких відсутність структурно необхідного компонента носить нестабілізований характер, зумовлений певним контекстом.

Модель речення з суміщенням присудків характеризується структурною завершеністю і повнотою. Це типова модель з регулярним нулюванням дієслівного компонента при його повторному вживанні. Таке нулювання не чергується в однакових умовах з повними моделями при будь-яких значеннях нульового експонента. Заповнення нульової позиції вербальною формою, що є однією з відмінних рис еліпсу, призвело б до неприродності, штучності речення, оскільки присудок або його частина не тільки не відсутній, але й володіє усіма ознаками дієслівності. Виникає запитання, чи не варто взагалі відмовитися від поняття заповнення “пропуску” стосовно суміщених присудків, а тлумачити подібні явища як багатосторонню співвіднесеність одного елемента, його біфункціональність або навіть поліфункціональність.

He was breathless, perspiring and all smiles. (Pristley)

Over there – somewhere – she’s awake and wanting you. (Galsworthy)

Синтаксичний процес суміщення – це компресія, тоді як еліпс, на думку Р. Мейерстайна, це редукція “*par excellence*” [6, с. 52]. Еліпс призводить до смислової неавтономності і порушує синтаксичну структуру речення, тоді як суміщення – це вид синтаксичної конденсації, що зводиться до заміщення нулем слова, яке може не збігатися за значенням з жодним з попередніх у цьому висловлюванні. У реченнях з суміщенням нічого не пропущено у традиційному розумінні цього слова. Місце, де можна було б вбачати пропущення, зайнято, на це вказує позитивна дієслівна форма у початковій групі суміщених присудків і комплементарне доповнення, що належить до нульового експонента, – у наступній. Експліцитна дієслівна форма реалізує дві валентності одночасно, що дає нам право говорити про її біфункціональність у структурі речення. Отже, суть суміщення полягає у такій перебудові синтаксичних структур з однорідними присудками, яка сприяє конденсації розгорнутих конструкцій із збереженням одного й того ж обсягу інформації. Отримані внаслідок дії процесу суміщення речення є повними і за семантичною, і за синтаксичною структурою.

Вважаючи, що конструкції з суміщеними присудками структурно повні, що у них нічого не пропущено, ми, тим не менше, вичленяємо у таких структурах нульову форму дієслова з позитивним змістом. Нуль у суміщенні – не оказіональне, а узуальне явище, у всякому випадку на даному етапі розвитку мови, тобто з погляду синхронії. Не тільки граматичне, але й лексичне значення нульової форми однозначно декодується, на підставі знання структури сучасної англійської мови, її парадигматики і синтагматики.

Як і структура речення з суміщенням присудків, так і лексична, а тим більше граматична семантика нульової форми – типова, вони базуються на стійких мовних факторах і піддаються узагальненню. Ця їхня властивість і дає змогу нам вважати речення з суміщенням присудків повним, а незаміщену словесною формою позицію присудка або його частини кваліфікувати як нульовий експонент. Інакше кажучи, нульовий експонент – відсутність матеріального вираження одного з елементів плану форми синтаксичної одиниці. Нульовий знак усвідомлюється на основі парадигматичного ряду, отже, такі конструкції трактуються як повні речення, хоча з погляду матеріального складу вони коротші і економічніші.

Завдяки високому ступеню компресії і комунікативній насиченості структур, отриманих внаслідок дії синтаксичного процесу суміщення, йому надається перевага при побудові низки однорідних присудків. Більше того, суміщення, як і нулювання, що його супроводжує, здебільшого є обов’язковою операцією.

Кожне еліптичне речення в англійській мові відрізняється від відповідного йому повного не тільки своїм формально-граматичним складом, але й тим стилістичним завданням, яке визначає вживання саме еліптичного речення. Модель із суміщенням стала настільки нормативною у сучасній англійській мові, що втратила будь-яке стилістичне забарвлення, перетворюючись у регулярну синтаксичну структуру з нульовою формою дієслова. Деяка образність зберігається тільки у суміщенні повнозначних дієслів, що входять у різні фразеологічні словосполучення. Такий вид зевгми належить до стилістичних фігур:

Michael entered from its west and against his principles (Galsworthy).

Суміщення не обмежується рамками діалогу, вживаючись і в монологічному мовленні, і в авторській розповіді. Більш того, речення з суміщенням не чуже не тільки для розмовного, але й для літературно-книжкового і навіть наукового стилю:

The system was endothermic and thermally initiated by use of a hot mold (Plastic Technology).

Отже, речення з суміщенням присудків – це самостійні структурні типи речення, що мають свою специфіку, яка полягає у можливості виразити всю повноту інформації мінімальною кількістю елементів структури. У реченнях з суміщенням окремі компоненти змісту не знаходять спеціального вираження за допомогою вербальних засобів, але висловлювання залишається автосемантичним, інформативно достатнім без звернення до конситуації, оскільки вербалізовані ланки ніби поглинають семантику невербалізованих. Спостереження над такими реченнями, їх природою, місцем у системі мови, їх функціонуванням у мовленні дає всі підстави визнати їх незалежними синтаксичними одиницями, структурно завершеними і семантично повними.

1. Тураева З.Я., Биренбаум Я.Г. К вопросу о нулевой морфеме // Науч. докл. высш. шк. Филол. науки. – 1983. – Вып. 4. – С. 52 – 58. 2. Шпак О.А. Совмещение как проявление принципа речевой экономии на уровне предложения в современном английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – К., 1990. 3. Allerton D.J. Deletion and Proform Reduction // Journal of Linguistics. – 1975. – Vol. 2. – № 2. – P. 213 – 237. 4. Halliday M.A.K., Rugaiya Hasan. Cohesion in English. – L.: Longman Group., 1976. 5. Heggie L. The Range of Null Operators: Evidence of Clefting. // Natural language and Linguistic Theory. – 1993. – № 11. – P. 45 – 84. 6. Meyerstein R.S. Reduction in Language. – The Hague – Paris: Mouton, 1974.